

MOLIYA VA BANK ISHI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI ILMIY JURNALI

Пенсия тўловларини индексациялашнинг хориж тажрибаси

Турсунов Жахонгир Пулатович

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси доценти, PhD

Ёзишмалар учун электрон почта: j.p.tursunov88@gmail.com

Мақола ҳақида маълумот

Топширилган вақти: 26.11.2022

Қабул қилинган вақти: 05.12.2022

Таянч сўз ва иборалар: пенсия, пенсия таъминоти, пенсия тизими, пенсия индексацияси, пенсия суғуртаси, қоплаш коэффицентлари, истеъмол нархлари

Аннотация

Мазкур тадқиқот ишида аҳоли фаровонлигини таъминлашда пенсия тўловларини индексациялашнинг ўзига хос хусусиятлари очиқ берилган, амалдаги ҳолати таҳлил қилинган. Шунингдек пенсияларни индексациялаш бўйича хорижий мамлакатлар тажрибалари ўрганилган ҳамда мамлакатимизда илғор хориж тажрибаларини қўллаш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Foreign experience in indexation of pension payments

Tursunov Jakhongir Pulatovich

Associate professor of the Banking and Finance Academy, PhD

e-mail for corresponding the author: j.p.tursunov88@gmail.com

ARTICLE INFO

Received: 26.11.2022

Accepted: 05.12.2022

Key words: pension, pension provision, pension system, indexation of pensions, pension insurance, coverage ratio, consumer prices.

Abstract

This research paper reveals the features of the indexation of pension payments in ensuring the welfare of the population, and analyzes the current situation. The experience of foreign countries on the indexation of pensions was also studied, and proposals and recommendations were developed on the application of advanced foreign experience in our country.

Кириш

“Пенсия таъминоти – давлатнинг энг муҳим ижтимоий кафолатларидан биридир. Мазкур тизимнинг яхши ишлаши жамиятда ижтимоий барқарорликни таъминласа, аксинча пенсия таъминоти тизимидаги муаммолар жамиятда хавфли ижтимоий кескинликларни келтириб чиқариши мумкин” [1].

Шу билан биргаликда, пенсия таъминоти тизимининг муҳим вазифалардан бири бу аҳолини кексаликда ижтимоий ҳимоясини етарли даражада мақбул қийматга эга бўлган пенсия билан таъминлашдан иборатдир. Мустақилликка эришилгандан буён аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш

масаласи ҳеч қачон ўзининг долзарблигини йўқотмаган. Хусусан, аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида барча йўналишлар бўйича соҳаларни ривожлантириш чоратadbirlari режаси ишлаб чиқилган ва вазифалар белгиланган. Жумладан, “пенсия таъминоти тизимини такомиллаштириш, пенсия ва ижтимоий нафақалар миқдорларини индексация қилиш” [2] тараққиёт стратегиясининг муҳим мақсадларидан бири сифатида келтирилган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида “йил давомида бюджет тизими ходимларининг иш ҳақи, пенсия, стипендия ва нафақалар миқдори

инфляциядан юқори миқдорда оширилади” [3] деб таъкидлаб ўтганлиги айнан пенсия тўловларини индексациялаш масаласи долзарб эканлигини англатади.

Аҳолини ижтимоий таъминотини ташкил қилишда уларнинг муносиб ҳаёт тарзини таъминлаш ҳамда харид қобилиятини пасайишига йўл қўймаслик, инфляциянинг салбий таъсирини олдини олиш, шунингдек уларнинг даромадлар бўйича фарқ даражасини камайтириш жуда муҳимдир. Мазкур мақсадларни эриши мақсадида мамлакатлар томонидан пенсия тизимида пенсиялар миқдорини индексациялаш амалиёти қўлланилади.

Пенсияларни ошириб боришда асосан тизимли (автоматик) ошириб бориш, тамойилли ошириб бориш, бир марталик ошириб бориш усуллари қўлланилади.

Тизимли ошириб бориш баҳолар ошиши ёки иш ҳақи ўртача миқдорининг ўзгариши ёки ҳар икки кўрсаткич ўзгариши билан боғлиқдир. Тамойилли ошириб бориш давлат пенсияларни ошириб бориш зарурлиги эътироф этади, бироқ уни амалга киритиш даври ва шартларини аниқ белгиласликни назарда тутати. Бир марталик ошириб бориш пенсияларнинг реал қиймати камайган ҳолда зарур деб ҳисобланади.

Халқаро меҳнат ташкилоти (ХМТ) тақдим этган маълумотларига кўра, кўпгина паст даромадли мамлакатларда кексаликда ижтимоий ҳимояланиш даражаси ҳақиқатда пастлигича қолмоқда. Бу мамлакатларда белгиланган пенсия ёшига етган фуқароларнинг 20 фоиздан камроғи пенсиялар билан таъминланган бўлса, қолган катта қисми бошқа даромад манбаларини излашга мажбур бўлишмоқда. Умуман дунё бўйича пенсия ёшидаги аҳолининг

68 фоизи пенсия ва ижтимоий нафақалар билан таъминланган.

Шунинг учун фуқароларга умрининг охирига қадар пенсия тўлаш, муносиб яшаш шароитларини яратиб беришни давом эттириш давлат зиммасидаги энг муҳим ва долзарб масала ҳисобланади. Шу жиҳатдан олганда, жаҳонда пенсия таъминотида юз бераётган ўзгаришларни, хусусан, тараққий этган мамлакатларда пенсия тизимининг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш муҳим амалий аҳамият касб этади.

Адабиётлар шарҳи

Индексациялаш механизми пенсияларнинг етарлилиги ва пенсионерлар орасида камбағалликнинг олдини олишга қаратилган муҳим масала бўлса ҳам пенсия тўловларини индексациялаш камдан-кам ҳолларда ижтимоий сиёсат муҳокамаларида муҳим мавзуга айланади. Тадқиқотларнинг жуда оз қисми индексация масалаларига қаратилган.

А.Сафанов, К.Угодников ўзларининг тадқиқот ишларида айнан пенсия тўловларини индексациялаш масаласини ёритишган. Жумладан иқтисодиётда иш ҳақи тўловлари ва инфляция кўрсаткичларини ўзаро баланс ҳолатини таъминлаш орқали шунга боғлиқ ҳолда пенсияларни индексациялашни тадқиқ

этишган [4].

Н.Антипьеванинг таъкидлашича, фуқароларнинг ижтимоий ҳуқуқларини амалга ошириш кафолати сифатида қонунчилик ҳужжатларида ижтимоий тўловларни миқдорини ўз вақтида оширишга қаратилган инфляцияга қарши механизмларни жорий қилиш лозим. Аҳолини даромадларини инфляциядан ҳимоя қилишга қаратилган энг кенг қўлланиладиган усул бу даромадларни индексациялашдир [5].

Жаҳон банки тадқиқотчиларидан Пигот ва Санеларнинг фикрича, пенсияларни индексация қилишда 3 та асосий жиҳатни ҳисобга олиш лозим. Биринчидан, индексация қоидалари шаффоф бўлиши ҳамда иштирокчининг қўшган улушидан катта миқдорда фарқ қилмаслиги лозим. Иккинчидан, индексация режалаштирилмаган қайта тақсимлашга олиб келмаслиги ҳамда жамғариш ва ишчи кучи ҳаракатига тескари таъсир кўрсатмаслиги лозим. Учинчидан, давлат пенсия тизимида индексацияда дастурлари хусусий пенсия тизимларида индексациялаш билан мувофиқ бўлиши керак (Piggott, Sane, 2009).

Пенсиялар миқдори ўзгаришига таъсир кўрсатувчи бир қатор омиллар мавжуд бўлиб, бевосита унинг миқдорини ошишини таъминловчи омилларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

1. Иш ҳақининг ўсиши, яъни:

② ЯИМнинг ўсиши олиб келади. Бунда ташқи омиллар билан боғлиқ бўлмаган таркибий ўзгаришлар ҳамда ташқи омиллар (хомашё экспорти билан боғлиқ) билан боғлиқ конъюнктуравий ўзгаришлар назарда тутилади.

② ЯИМ таркибининг ўзгариши. Бунда унинг таркибида иш ҳақи миқдорининг ошиши;

2. Давлат бюджети ва бошқа манбалардан турли қайтариб берилмайдиган трансфертларнинг ўсиши.

3. Иқтисодий фаол аҳоли таркибида банд аҳоли сонининг ошиши.

Бошқа томондан пенсиялар миқдорини оширишга салбий таъсир кўрсатувчи омиллар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

1. Бизнесга фискал юкни камайтиришни кўзда тутувчи суғурта бадаллари самарали тарифларнинг пасайтирилиши, шунингдек жамғариш механизмларини жорий қилиниши;

2. Меҳнат бозорида норасмий бандлар сонининг ошиши (яширин иқтисодиётни ривожланиши);

3. Пенсионерлар сонининг ошиши [7].

М.Айзинованинг фикрига кўра, пенсия тизимига макроиқтисодий омиллар (ЯИМ, иш ҳақи миқдори, инфляция, миллий валютанинг харид қобилияти, истеъмол нархлари индекси), аҳолининг демографик хусусиятлари (аҳолининг табиий ҳаракати кўрсаткичлари, унинг ёш ва жинс таркиби, иқтисодий фаол ва меҳнатга лаёқатсиз аҳоли нисбати), ижтимоий-меҳнат муносабатлари (меҳнат бозоридаги мавжуд вазият, иш ҳақи динамикаси, яшаш минимумининг пенсия миқдорларига нисбати) тўғридан-тўғри таъсир кўрсатади. Бироқ, кўрсатиб ўтилган барча омиллар экзоген ўзгарувчилар ҳисобланади ҳамда улар пенсия таъминоти тизимининг ички мантиғига таъсир даражаси

нисбатан пастдир [8].

Пенсияларни индексациялашда ҳисобга олинадиган кўрсаткичлар деярли барча давлатлар учун умумий характерга эга бўлиб, ушбу йўналишда амалга оширилаётган тадбирларнинг қай даражада самарадорлигини белгилашда ёрдам беради.

Тадқиқот методологияси

Мазкур мавзунини ёритишда таҳлил, индукция, дедукция, тизимли ва комплексли ёндашув усулларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

“Ҳар бир давлатнинг олдида турган муҳим вазифаларидан бири пенсияларнинг харид қобилиятини ҳамда реал қийматини сақлаб туриш

ҳисобланади [4]. Пенсия тизимларини ташкил қилишнинг самарали инструменти ходимни пенсияга чиқишда даромадларни қоплаш даражасини белгилаш ҳамда пенсионернинг бутун ҳаёти давомида ушбу даражасини сақлаш туриш лозим.

Халқаро меҳнат ташкилотининг 102 ва 128-сонли Конвенцияларида турмуш даражаси ва иш ҳақи даражасида ўзгаришлар бўлган ҳолда тўланаётган пенсиялар миқдорини қайта кўриб чиқиш зарурати келтирилган, 131-сонли тавсияда эса турмуш даражаси ва умумий даромад даражасида ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда пенсияларни даврий равишда қайта кўриб чиқиш зарурати аниқ шакллантирилган. 1-жадвалда турли мамлакатлар пенсия таъминоти тизимларида пенсияларни индексациялаш механизмлари келтирилган.

1-жадвал

Пенсияларнинг индексациялаш механизмлари (ILO, 2018)

Индексациялаш механизмлари	Мамлакатлар сони
Нарх даражасига кўра индексациялаш	44 та
Иш ҳақи миқдорига кўра индексациялаш	27 та
Аралаш индексация(наrx/иш ҳақи)	21 та
Мунтазам индексация, механизм кўрсатилмаган	24 та
Заруратга кўра индексация	4 та
Маълумот мавжуд эмас*	57 та
Жами	177 та

Кўпчилик ҳолларда “маълумот мавжуд эмас” деганда “индексациялаш мавжуд эмаслиги” назарда тутилади

Шу билан биргаликда, 202-сонли тавсияга мувофиқ, миллий қонунчилик ёки амалиёт билан белгиланган шаффоф механизмлар асосида мунтазам равишда ижтимоий ҳимоянинг кафолатланган минимал даражаси таҳлилини ўтказиб бориш зарур.

Агар олдин иш ҳақи индексацияси оммалашган механизм сифатида қаралган бўлса, ҳозирда кўпчилик пенсия тизимларида турмуш даражаси ўзгаришига асосан мослаштирувчи индексациялаш бўлиши кафолатланади.

2-жадвал

Айрим давлатларда пенсияларни ошириш механизмлари (OECD, 2017)

Мамлакат номи	Индексация механизми	Мамлакат номи	Индексация механизми	Мамлакат номи	Индексация механизми
Норвегия	Иш ҳақи бўйича	Австрия	Заруратга кўра	АҚШ	Нарх бўйича
Финляндия	20 Иш ҳақи бўйича /80 Нарх бўйича	Швейцария	50 Иш ҳақи бўйича /50 Нарх бўйича	Латвия	Нарх +50%ЯИМ
Белгия	Нарх бўйича	Эстония	80 Иш ҳақи бўйича /20 Нарх бўйича	Туркия	Нарх бўйича
Венгрия	Нарх бўйича	Люксембург	Нарх/иш ҳақи	Озарбайжон	Нарх бўйича
Франция	Нарх бўйича	Нидерландия	Иш ҳақи бўйича	Қозоғистон	Нарх бўйича
Италия	Нарх бўйича	Чехия	50 Иш ҳақи бўйича /50 Нарх бўйича	Туркманистон	Иш ҳақи бўйича
Швеция	Иш ҳақи бўйича	Германия	Иш ҳақи бўйича	Тожикистон	Нарх бўйича

2-жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, чет эл давлатлари тажрибасини кўриб чиқадиган бўлсак, пенсияларни ошириб боришда асосан иш ҳақи ўртача ойлик миқдори, истеъмол нархлари индексининг ўсиши, ЯИМ ўсиш кўрсаткичлари базавий кўрсаткичлар сифатида қабул қилинади.

Ривожланган мамлакатларда пенсияларни ошириб бориш даражаси истеъмол нархлари индексининг ўзгариши динамикасига қараб амалга оширилади. Бундай мамлакатлар мисол сифатида АҚШ, Франция,

Польша, Туркия, Исландия, Венгрия, Испания, Корея, Канада, Бельгия ва Австрия каби мамлакатларни киритиш мумкин.

Швеция, Норвегия, Нидерландия ва Германияда пенсиялар ойлик иш ҳақининг ўртача миқдорига нисбатан ошириб борилади.

Швейцария, Финляндия, Люксембург, Эстония, Чехия, Словакия мамлакатларида пенсияларнинг бир қисми истеъмол нархлари индексининг ўсиш даражаси бўйича, қолган бир қисми ойлик иш ҳақи

ўртача миқдорига нисбатан ошириб борилади. Бу борада Италияда алоҳида тартиб борлигини таъкидлаш лозим. Италияда пенсияларнинг таянч, ижтимоий суғурта ҳисобидан шаклланивчи қисмлари алоҳида тартибда ошириб борилади.

Японияда ҳам алоҳида тартибни кўриш мумкин. Унга кўра 67 ёшгача бўлган пенсионерларнинг пенсиялари ойлик иш ҳақи ўртача миқдорига нисбатан, 67 ёшдан катта пенсионерлар пенсиялари истеъмол нархлари индексига нисбатан қайта ҳисобланади.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги давлатлари орасида Қирғизистон, Россия ва Арманистонда пенсиялар яшаш минимуми кўрсаткичи натижалари асосида ошириб борилади.

Қозғистонда пенсияларни ошириб боришда ўртача нархлар ўсиш даражасидан 2 %га кўп бўлган даражада, Тожикистон ва Озарбайжон давлатларида эса нархлар ўртача ўсиш даражасига нисбатан қайта ҳисобланади.

Пенсияларни оширишни Туркменистон мисолида кўрсак, ушбу давлатда 2014-йилдан пенсиялар иш ҳақи ўртача миқдорига нисбатан ошириб борилмоқда.

Индексациялаш механизмини танлаш оддий техник ҳолат сифатида таассурот уйғотиши мумкин, лекин бу жараён пенсиялар миқдорига ва уларни молиялаштириш харажатларига катта таъсир кўрсатади. Агар иш ҳақининг ўсиши нархлар ўсишидан юқори бўлса, пенсияларни иш ҳақи миқдорига кўра индексациялашдан нарх даражасига кўра индексациялашга ўтиш пенсияларни молиялаштиришга бўлган харажатларни қисқартириш имконини беради, шу билан биргаликда пенсионерларни турмуш даражасини ишловчи аҳолига боғлиқлигидан воз кечиш имконини беради.

Ушбу ҳолатга мисол сифатида Словакия пенсия таъминоти тизимини келтириш мумкин. Пенсияларни индексациялаш дастлаб ўртача иш ҳақининг ўсиши билан нархлар ўсиши мувофиқлигида амалга оширилган. Мамлакатда олиб борилган кенг миқёсдаги ислохотлар туфайли индексациялашни ҳисоблаш учун иш ҳақи ва инфляциянинг ўсиш даражасининг нисбати қуйидаги кўринишда ўзгарди: 2014 йилда 40:60, 2015 йилда 30:70, 2016 йилда 20:80 ва 2017 йилда 10:90. 2018 йилдан бошлаб индексациялаш фақат истеъмол нархлари индекси асосида амалга оширилиши белгиланган [11].

Пенсиялар миқдорини оширишда ҳар бир ҳолатда алоҳида ёндашувни талаб қилади. Инфляция шароитида кўплаб пенсионерлар номинал миқдордаги пенсияларни олишади, камбағаллик даражасини пасайтиришга таъсири чекланган характерга эга бўлади. “Қатор давлатларда ходимнинг пенсияга чиқишида даромадларни ўртача қоплаш коэффициентлари прогнозларга кўра 2060 йилга бориб қоплаш коэффициентларини камайиши башорат қилинмоқда” [12]. Умун турмуш даражасининг ошиши билан боғлиқ реал иш ҳақининг ўсиши ёки бошқа чоратадбирлар натижасида кекса ёшдагиларнинг турмуш даражаси пасайиб кетади ҳамда улар камбағаллик чегарасидан пастдаги қатлам сафига қўшилиб кетади.

Мамлакатимизда пенсияларни индексациялаш Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ва нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида”ги Фармонлари асосида амалга оширилади. Индексациялаш даражаси ўртача йиллик инфляция даражасидан паст бўлмаган миқдорларда белгиланади.

Расм-1. Ўзбекистонда даромадларнинг пенсия миқдорига нисбати, қоплаш коэффициенти [13]

ХМТ томонидан белгиланган ва тавсиявий характерга эга бўлган ижтимоий таъминотнинг минимал меъёрларида ёшга доир пенсия учун белгиланган қоплаш коэффициенти 40 фоиздан кам бўлмаслиги келтирилган. Аммо, Ўзбекистонда қоплаш коэффициенти 40 фоизга етиб бормаяпти. Бу эса тизимда ислохотларни амалга ошириш, жумладан пенсия миқдорини индексациялаш зарурияти

борлигини кўрсатади.

Ўзбекистонда пенсиялар ва иш ҳақи миқдорларини ошириш ҳар йили қабул қилинадиган “Давлат бюджети тўғрисида”ги қонун асосида белгиланади.

“Ўзбекистонда иш ҳақини ошириш бўйича ўзгариш сўнгги марта 2022 йил 1 июнда амалга оширилди ва меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори – ойига 920 минг сўм этиб белгиланди” [14].

Шунингдек пенсия тўловларини индексациялаш борасида охириги марта 2022 йил 1 майдан бошлаб пенсиялар миқдори 1,12 барабар оширилди [15] ва миқдорлари қуйидагича:

- пенсияни ҳисоблашнинг базавий миқдори – ойига 324 000 сўм;

Хулоса ва таклифлар

Пенсия тўловларини индексациялашда хорижий мамлакатларнинг бу борадаги тажрибаларини тадқиқ этиш асосида, шунингдек Ўзбекистонда пенсия таъминоти тизимининг ҳозирги ҳолатидан келиб чиқиб қуйидаги таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди:

❑ давлат пенсия таъминоти тизимида пенсия миқдорларини белгилашда фуқаролар Пенсия жамғармаси даромадларини шакллантиришга қўшган ҳиссаларини ҳам ҳисобга олиш керак;

❑ пенсияларни миқдорини белгилашда мамлакатда мавжуд макроиқтисодий вазият ва уни белгиловчи кўрсаткичларни ҳисобга олиш лозим. Жумладан, аҳолининг, шу жумладан пенсионерларнинг турмуш даражасига салбий таъсир кўрсатувчи инфляция даражасидан кам бўлмаган миқдорда пенсияларни индексация қилиш чораларини кўриш керак;

❑ пенсиялар миқдорини оширишда реал кўрсаткичларда ҳисоблашларни амалга ошириш лозим. Бунда номинал кўрсаткичлар ҳақиқий ўзгаришларни кўрсатиб бера олмайди. Пенсиялар миқдорларини максимум даражада истеъмол нархлар индексига қараб ошириб бориш мақсадга мувофиқ;

❑ пенсияларни оширилган қисмини пенсионернинг хоҳишига кўра натура шаклида бериш амалиётини жорий қилиш лозим. Бу ҳам ўз навбатида пенсионерларни бирламчи эҳтиёжларини қондиришда катта аҳамиятга эга;

❑ хориж тажрибасидан келиб чиқиб ўртача иш ҳақи ўзгариши асосида пенсияларни индексация қилишни амалиётга жорий қилиш лозим. Чунки одатда ушбу кўрсаткич инфляция кўрсаткичидан юқорироқ бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Турсунов Ж.П., Маматкулова Я.Д. Миллий пенсия таъминоти тизимининг назарий ва амалий асослари. Логистика ва иқтисодиёт илмий электрон журнал. 1-сон, 2021. 10 бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.
4. Сафонов А.Л., Угодников К.В. Индексация пенсионных выплат: поиски баланса между инфляцией и изменением заработной платы в

- ёшга доир энг кам пенсия миқдори – ойига 633 000 сўм;
- ногиронлик пенсиялари, жумладан иш стажи тўлиқ бўлмаган чоғдаги ногиронлик пенсиясининг энг кам миқдори – ойига 698 000 сўм

экономике. Финансы: теория и практика. 2022;26(1):156-168. DOI: 10.26794/2587- 5671-2022-26-1-156-168

5. Н.Антипьева. “Антиинфляционные механизмы в законодательстве о социальном обеспечении военнослужащих”, Вестник Омского университета. 2009. № 3 (20). С.106–111.
6. Piggott J and Sane R. Indexing Pensions. World Bank Social Protection Discussion Papers, no. 0925.
7. В.Ляшок, В.Назаров, М.Орешкин. “Факторы роста размера пенсий в современной России”, Финансовый журнал / Financial journal, №1 2016, стр 9-10.
8. И.Айзинова. Эволюция пенсионного обеспечения в показателях уровня жизни пенсионеров // Проблемы прогнозирования. 2010. №5. <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-pensionnogo-obespecheniya-v-pokazatelyah-urovnya-zhizni-pensionerov>
9. Social protection for older persons: Policy trends and statistics 2017- 19/International Labour Office, Social Protection Department. - Geneva: ILO, 2018
10. OECD (2017), Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris.
11. IMF. 2017b. Slovak Republic, Country Report No. 17/72 (Washington, DC).
12. Social protection for older persons: Policy trends and statistics 2017-19/ International Labour Office, Social Protection Department. - Geneva: ILO, 2018.
13. www.stat.uz – Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий веб сайти маълумотлари.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 20 майдаги “Иш ҳақи миқдорини ошириш тўғрисида” ПФ-138-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.05.2022 й., 06/22/138/0441-сон
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 29 апрелдаги “Ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли қатламларини моддий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПФ-128-сон Фармони. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 30.04.2022 й., 06/22/128/0369-сон